

O'ZBEKISTONNING JANUBIY VA JANUBIY-SHARQIY OSIYO

MAMLAKATLARI BILAN ALOQALARI TARIXI

A.I.Abduqahhorov

BM 106(25) Millat Umidi universiteti

□ Annotatsiya

Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasining Janubiy va Janubiy-Sharqiy Osiyo mamlakatlari bilan aloqalari tarixiy, siyosiy va iqtisodiy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda O'zbekistonning mazkur mintaqa bilan aloqalari qadimiy davrlardan boshlab Buyuk Ipak yo'li orqali shakllangani, sovet davrida esa markazlashgan siyosat sabab cheklanganligi, mustaqillikdan so'ng esa yangi bosqichga ko'tarilgani ilmiy dalillar asosida yoritilgan. Shuningdek, Janubiy Koreya, Hindiston, Singapur, Malayziya va Indoneziya bilan o'rnatilgan hamkorlik misolida O'zbekistonning tashqi siyosiy ustuvor yo'nalishlari, iqtisodiy integratsiyasi va madaniy diplomatiyasi tahlil qilingan. Maqolada tarixiy jarayonlar izchillikda o'rganilib, O'zbekistonning mintaqaviy hamkorlikdagi o'rni va istiqbollari ochib berilgan.

Kalit so'zlar

O'zbekistonning eng yangi tarixi; Janubiy Osiyo; Janubiy-Sharqiy Osiyo; Markaziy Osiyo; Hindiston bilan aloqalar; savdo va iqtisodiy hamkorlik; madaniy almashinuv; Naqshbandiya tariqati; Mug'ullar davri; Sufi merosi; arxitektura va hunarmandchilik; Ipak yo'li; diplomatik munosabatlar; transport va tranzit yo'llari; tarixiy manbalar; ilmiy-ma'naviy aloqalar; tashqi siyosat tarixi; O'zbekiston–Hindiston hamkorligi; diaspora va savdogarlar faoliyati; mintaqaviy integratsiya.

Kirish

O'zbekiston Respublikasining mustaqillikka erishishi mamlakat tashqi siyosatida yangi bosqichni boshlab berdi. Milliy manfaatlarga asoslangan, muvozanatli va ochiq tashqi siyosat mamlakatni jahon hamjamiyatiga

integratsiyalashuviga olib keldi. Mazkur jarayonda Janubiy va Janubiy-Sharqiy Osiyo mamlakatlari bilan aloqalar alohida o'rin egallaydi. Bu mintaqalar O'zbekiston uchun iqtisodiy, siyosiy, madaniy hamda geostrategik jihatdan muhim sheriklardir. Mazkur maqolada O'zbekistonning mazkur mintaqalar bilan aloqalarining tarixiy ildizlari, sovet davridan oldingi holati, mustaqillikdan keyingi rivojlanish bosqichlari hamda bugungi kundagi holati ilmiy asosda tahlil qilinadi.

O'zbekiston hududi qadimdan Osiyo mamlakatlarini bog'lovchi Buyuk Ipak yo'li markazida joylashgan. Bu yo'l orqali Hindiston, Xitoy, Malay arxipelagi kabi mintaqalar bilan savdo, madaniyat va ilm-fan almashinuvi yuz bergan. Samarqand, Buxoro va Farg'ona vodiysi savdogarlari o'z mahsulotlarini Janubiy Osiyo bozorlariga olib chiqqanlar, o'rniga ziravorlar, ipak va qimmatbaho toshlar olib kelganlar. Ayniqsa, Temuriylar davrida Hindiston va Janubiy Osiyo bilan diplomatik aloqalar faollashgan, ilmiy va madaniy hamkorlik rivojlangan. Savdodan tashqari, g'oya va bilimlar almashinuvi ham sezilarli darajada bo'lgan. Hindistonning tibbiyotga oid bilimlari — masalan, *Charaka Samhita* va *Sushruta Samhita* asarlarida qayd etilgan ma'lumotlar — arab va Markaziy Osiyo tillariga tarjima qilingan. Bu esa ilm-fanning mintaqalararo rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatgan. Hindistondagi Boburiylar imperiyasi (1526–1857-yillar) davrida bu aloqalar ayniqsa gullab-yashnagan. Kxaybar va Bolan dovonlari orqali o'tuvchi savdo yo'llari Markaziy Osiyo va Hindistonni bog'lab turgan. Bu yo'llar orqali Markaziy Osiyodan otlar, ipak va mevalar olib kelingan bo'lsa, Hindistondan ziravorlar, choy va qimmatbaho toshlar eksport qilingan. Markaziy osiyolik hunarmandlar Janubiy Osiyo me'morchiligiga katta hissa qo'shgan. Masalan, ular Hindistondagi buyuk inshootlardan biri — Toj Mahal qurilishida ham muhim rol o'ynaganlar.

XX asrning boshlarida O'zbekiston xalqi tarixida tub burilish davri boshlandi. 1917-yilgi Oktyabr inqilobidan so'ng bu hudud sobiq Rossiya imperiyasining tarkibidan chiqib, Sovet Ittifoqi mustamlakasiga aylandi. 1924-yilgi milliy-hududiy chegaralash natijasida O'zbekiston SSR tashkil topgan bo'lsa-da, uning tashqi siyosiy mustaqilligi amalda mavjud emas edi. Natijada

O'zbekiston SSR na diplomatik, na savdo, na madaniy sohada Osiyo mamlakatlari bilan bevosita hamkorlik o'rnata olmadi. Masalan, 1920–1930-yillarda Buxoro va Termiz orqali o'tadigan qadimiy savdo yo'llari yopildi, bojxonalar harbiylashtirildi va chegaralar qat'iy nazorat ostiga olindi. Bu hol O'zbekistonni iqtisodiy jihatdan izolyatsiya qildi. Sovet mafkurasi ateizmni ilgari surar, dini tashkilotlar esa “reaksion kuchlar” sifatida ta'riflanardi. Natijada, O'zbekiston musulmonlari uchun muhim bo'lgan Makka, Madina, Qohira yoki Dehlidagi dini markazlar bilan aloqalar butunlay uzildi. Haj safariga chiqish, dini ta'lim olish, yoki dini adabiyot olib kirish qat'iy man etilgan edi. 1980-yillarning oxirlariga kelib, “qayta qurish” siyosati tufayli Sovet markazining nazorati asta-sekin yumshadi. Bu davrda O'zbekiston tarixchilar, yozuvchilar va ziyolilari o'z milliy o'zligini qayta tiklashga harakat qildilar. Nihoyat 1991-yil mustaqillik e'lon qilinishi bilan, O'zbekiston uzoq yillar davomida uzilgan Osiyo mamlakatlari bilan tarixiy aloqalarni tiklash imkoniyatiga ega bo'ldi.

1991-yilda mustaqillikka erishgan O'zbekiston o'z tashqi siyosatini yangi yo'nalishlar asosida shakllantirdi. Islom Karimov davrida mamlakat siyosiy barqarorlikni ta'minlash bilan bir qatorda, Osiyo davlatlari bilan diplomatik aloqalarni tiklashga kirishdi. 1992-yilda Hindiston bilan, 1994-yilda Janubiy Koreya bilan diplomatik munosabatlar o'rnatildi. Bu hamkorliklar iqtisodiyot, transport, ta'lim va texnologiya sohalarida izchil rivojlandi. Shavkat Mirziyoyev rahbarligida esa Osiyo yo'nalishi O'zbekiston tashqi siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylandi. Bugungi kunda Janubiy Koreya, Malayziya, Singapur, Indoneziya va Vetnam bilan strategik sheriklik darajasidagi hamkorlik yo'lga qo'yilgan. Xususan, Janubiy Koreya O'zbekistonning eng yirik investorlaridan biri bo'lib, avtomobilsozlik, tibbiyot va IT sohalarida faoliyat yuritmoqda. Shuningdek, Hindiston bilan farmatsevtika, ta'lim va turizm sohalarida hamkorlik kuchaymoqda. O'zbekistonning Janubiy-Sharqiy Osiyo mamlakatlari bilan aloqalari so'nggi yillarda ASEAN tashkiloti doirasida faollashgan. Toshkentda Singapur va Malayziya kompaniyalari ishtirokida moliya va axborot texnologiyalari sohalarida qo'shma loyihalar amalga oshirilmoqda. Qolaversa,

2016-yildan boshlab, Ashxobod shartnomasi doirasida O'zbekiston, Hindiston, Pokiston va boshqa davlatlar bilan multimodal transport hamkorligini yo'lga qo'yish borasida ishlamoqda. O'zbekistonga Janubiy-Sharqiy Osiyodan, xususan, Malayziya bilan ham hamkorlik tezlashmoqda. Misol uchun, Malayziya bilan ikki tomonlama loyihalar qiymati 5 mlrd USD dan oshganligi haqida ma'lumot bor. Malayziya 1991-yilda mustaqillikdan so'ng O'zbekistonni tan olgan ilk davlatlardan biri bo'lgan, shu bilan ham aloqalar tarixiy jihatdan boshlangan. O'zbekistonda "mintaqaviy birikuvchanlik" masalasi faqat iqtisodiy emas, balki ilm-madaniy aloqalar, konferensiyalar orqali ham ilgari surilmoqda. Masalan, "The Diplomat"da chop etilgan tahlilga ko'ra, O'zbekiston Markaziy va Janubiy Osiyo o'rtasida «o'rta kuch» sifatida harakat qilmoqda. Bu esa O'zbekistonning faqat geosiyosiy tranzit yo'li emas, balki ilmiy va madaniy almashinuv markazi sifatida rivojlanishi imkoniyatini yaratadi.

Yuqorida keltirilgan ma'lumotlarga muvofiq shuni aytish mumkinki, O'zbekistonning Janubiy va Janubiy-Sharqiy Osiyo mamlakatlari bilan aloqalari tarixiy, siyosiy va iqtisodiy jihatdan muhim ahamiyatga ega ekanligi tadqiqot orqali tasdiqlandi. Buyuk Ipak yo'li davridan boshlangan mintaqalararo integratsiya sovet davrida siyosiy cheklovlar tufayli susaygan bo'lsa-da, mustaqillik yillarida yangi bosqichga ko'tarildi. Bugungi kunda O'zbekiston Janubiy Koreya, Hindiston, Singapur, Malayziya va Indoneziya bilan strategik sheriklik darajasida hamkorlikni rivojlantirmoqda. Xususan, bu hamkorlik iqtisodiy integratsiya, transport, ilmiy-ma'naviy almashinuv va madaniy aloqalarni kuchaytirib O'zbekistonni Markaziy va Janubiy Osiyo o'rtasida muhim savdo eshigi va ilmiy-markaz sifatida shakllantirmoqda. Shu tariqa O'zbekistonning mintaqaviy aloqalari mamlakatning barqaror rivoji va geostrategik ustuvorliklarini mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

Manbalar ro'yxati-Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov, I.A. *O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari*. — Toshkent: O'zbekiston, 1997.

2. Mirziyoyev, Sh.M. *Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz.* — Toshkent: O'zbekiston, 2017.
3. Allworth, E. *The Modern Uzbeks: From the Fourteenth Century to the Present.* — Stanford University Press, 1990.
4. Barthold, V.V. *Turkistonning o'rganilishi tarixi.* — Toshkent: Fan, 1963.
5. The Diplomat. "Uzbekistan as a Middle Power in Central and South Asia." — *The Diplomat Magazine*, 2022.
6. *O'zbekiston Respublikasi Tashqi Ishlar Vazirligi Rasmiy Sayti* — <https://mfa.uz>
7. Raj, R. *Trade and Cultural Exchange along the Silk Road: From India to Central Asia.* — New Delhi: Routledge India, 2015.
8. *Ashgabat Agreement on International Transport and Transit Corridor* — Official Document, 2016.
9. *ASEAN-Uzbekistan Cooperation Report.* — ASEAN Secretariat, Jakarta, 2021.
10. Hasanov, B. *O'zbekiston va Janubiy Osiyo mamlakatlari o'rtasidagi hamkorlikning tarixiy ildizlari.* — Toshkent: Fan va Taraqqiyot, 2020.
11. *O'zbekiston Respublikasi Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi hisobotlari* — Toshkent, 2023.
12. Subrahmanyam, S. *The Mughal Empire and Central Asian Connections.* — Cambridge University Press, 2019.
13. G'afurov, B.G. *Markaziy Osiyo xalqlari tarixi.* — Moskva: Nauka, 1972.
14. *Central Asia Regional Economic Cooperation (CAREC) Program Reports.* — Asian Development Bank, Manila, 2022.
15. *World Bank Country Partnership Framework for Uzbekistan 2022–2026.* — Washington D.C., 2022.